

Zkušnost II

Ladislav Hejdánek

This serves as a preparation for the final document:

[Zkušnost II](#)

jedná se o přípravu k tomuto výslednému dokumentu:

[Zkušnost II](#)

◆ bytový seminář | přípravné poznámky, česky, vznik: 28. 5. 1984

◆ private seminar | preparatory notes, Czech, origin: 28. 5. 1984

Zkušenost podle Rádla [1984]

příprava na 28. 5. 1984

[84/114 – 84/116]

01 Už když jsme se zabývali otázkou vnímání, viděli jsme, že hlavní směry Rádlovy kritiky teorií, které chtějí vycházet z nějakých atomických elementárních „dat“ smyslových či „dat“ vědomí, jsou za prvé výtku pasivismu resp. výtku pasivního pojetí vědomí či vnímání, a za druhé výtku ahistoričnosti tohoto pojetí, tj. výtku, že je zcela zanedbán význam historické zkušenosti. Objasněme si to znovu a blíže.

02 Pro Rádla nic takového jako atomický element poznání (ať už je nazýván impresí, sensací, primárním smyslovým datem nebo jak jinak) neexistuje; je to pouhá konstrukce, a podle Rádla konstrukce vadná, falešná. I ten nejjednodušší vněm (vjem) je podle něho čímsi aktivní, je to akt poznání, není tedy ryzí daností, čistým datem pro vědomí (které si vědomí jen uvědomuje); je tudíž v plném slova smyslu aktem myslí, eventuálně aktem myšlení, rozumu. Není žádného vněmu, který by se neustavil již pod vlivem myšlení, pod vlivem rozumu.

03 Kant v recepci Masarykově a Rádlově. Rádlův komentář k slavnému místu z Kantovy předmluvy k 2. vydání KRV (viz ČM 31)1935, s.6). Rádl souhlasí s Kantovým úmyslem, prokázat aktivitu, ba spontaneitu rozumu. Podle Rádla však zůstává příliš poznamenán empirismem a jeho předsudky; zejména nekriticky přijímá, že materiál smyslového původu je rozumu pouhou surovinou. Rádl trvá na tom, že každé smyslové 'datum' je již polotovarem, na jehož vytvoření se podílel sám rozum.

04 Rádlův důraz na historii a historičnost (je to jen přibližný termín) představuje kritiku z jiné strany. Pro naše aktuální vnímání a poznávání má základní důležitost jednak to, jak jsme byli jinými lidmi poučováni, „jak máme reagovat na svět kolem sebe (ČM s.12), jednak to, jak jsme určité věci vnímali a poznali už dříve.

05 V obou směrech má Rádl zajisté pravdu a my ji musíme uznat. Nicméně tu nepřestává existovat problém, jak nám jsou vlastně věci a události dány. Důraz na aktivitu ducha (rozumu, myšlení), byť sebeoprávněnější, nám neobjasní, proč i ten neaktivnější duch musí v jistém momentu své aktivity přestat být jen sám sebou a svou vlastní aktivitou a proč musí dát pozor na to, co tu je před ním a kolem něho, a otevřít se tomu, pozorovat, naslouchat, nechat si to vše dojít, respektovat to a naučit se s tím vycházet a dokonce pracovat.

06 Právě tak důraz na předcházející zkušenost, na dřívější znalost přes veškerou oprávněnost zase sám o sobě nestačí, protože nejde jenom o naši zkušenost s vlastní aktivitou, ale také a zejména o naši zkušenost s tím, jak jsme byli otevřeni vůči dané skutečnosti, jak jsme ji už dříve brali vážně, jak jsme se naučili s ní vycházet a pracovat.

07 Zajisté je součástí a nezbytnou podmínkou každého poznání rozsáhlá znalost, důkladně vědění. (Příklady: rostliny, živočichové). Ale poznání nemůžeme redukovat na rozpoznávání toho, co už známe, tj. na identifikaci určité skutečnosti s obrazem, jaký jsme si už dříve o ní vytvořili. To vše je pouhý předpoklad: cílem poznávání je poznání toho, co ještě neznáme, tedy něčeho pro nás a pro naše poznání nového, dosud neznámého. (To je ovšem vždy relativní; ale jsou výjimečné případy, kdy to nové se může ukázat jako eminentně důležité, přestože jsme vůči němu dosud byli slepí; anebo kdy to nové se může ukázat jako základně významné, protože se tím pronikavě mění všechno dosud jsoucí.)

08 Kdyby oba zmíněné důrazy byly vším, co nám Rádl může k našemu problému říci, byly by cenné, ale bylo by to málo. Na otázku, jak nám jsou vlastně dány věci, které nejsou součástí našeho vědomí ani jeho produktem, a které ani nejsou produktem našeho rozumu ani naší praxe, nýbrž které mají

vůči nám jistou samostatnost a svébytnost, by nám nemohly poskytnout řádnou odpověď. (V tom ostatně představuje Rádl jenom příklad za mnohé jiné.)

09 Rádlovo pojetí zkušenosti však znamená vskutku víc, než aby se mohlo vyčerpávat oběma zmíněnými důrazy. Rádl se vrací k běžnému pojetí zkušenosti a podtrhuje, že znamená schopnost jednat na základě jednání dřívějšího (DF II, 125–6). Tuto myšlenku pak ještě rozvíjí v článku o Praktické filosofii (ČM s. 13 – zejména). Je charakteristické, že článek nadpisuje právě tímto způsobem. Nasvědčuje to tomu, že Rádl viděl řešení naší otázky ve správném porozumění tomu, co to je praxe. Rádl nebyl marxista, ale byl jím významně ovlivněn (soc. demokrat a filosof – musel si vyřešit otázku svého filosofického vztahu k marxismu).

10 Podle Rádla zkušenost není pouhé pamatování, pouhé uchovávání poznatků a vědomostí v paměti, nýbrž je to něco, co se konstituuje k tomu, aby to bylo (mohlo být) uplatněno. Zkušenost je „návod, jaké stanovisko zaujmout k okolí, na jaké věci upnout pozornost, jaké obrazy vkreslit do mlhy zjevů kolem nás“ (ČM 13). „Zkušenost jest soustava návodů, jak se máme tímto světem probíjet; je to direktiva pro jednání, nikoli sbírka pasivního poznání“ (dtto). „Mysl naše prošla dlouhým výcvikem a v jejím pozadí jest jakoby napjata soustava očekávání, která se derou do vědomí při pohledu na svět; anebo je tam soustava možných výkonů, které zkoušíme, kdy se udá příležitost“ (dtto).

11 To je také poukazem ke společnosti lidí, bez níž nikdo nemůže z novorozence vypěst v člověka. „Každý člověk pak svou zkušeností usměrňuje i jednání svých druhů a tím způsobem se reakce na svět, získaná jedním člověkem, přenáší na společnost a na potomstvo. I hromadí se tak zkušenost...“ (ČM, s.12–13).

12 První kontakt člověk se skutečností tudíž předchází schopností jeho rozumové aktivity; každý člověk se jednak učí od druhých se setkávat se skutečností, ale jednak se také od druhých učí oné rozumové aktivitě. Proto náleží k předpokladům noetiky (gnoseologie, epistemologie) analýza akce a její struktury; zejména pak analýza oné specifické aktivity, v níž se již uplatňuje rozum, tj. akce, která je zaměřena nikoliv už k vnější skutečnosti, nýbrž k vlastním akcím, tedy reflexe.

13 „I naučí se dítě vidět na světě to, co vidí jeho okolí, nikoli pravou, objektivní, danou realitu, nýbrž způsob chápání právě platný. Zkušenost všech generací od začátku lidského života do dneška dává nám návod, co na světě máme a nemáme vidět.“ (ČM, s. 12.) „Nejsme svobodni ve svém poznávání světa; mezi námi a světem jest hustá síť zkušenosti lidstva, síť, která jest jedinou možnou metodou, jak svět poznat. – (a dál; dtto, s.13).

14 Tím je ovšem otevřena otázka, je-li vůbec možná nějaká objektivita (např. vědecká) a jak ji lze zajistit. To náleží také do noetiky; naproti tomu otázka, zda je nějaká objektivita ve světě samém (ev. světa samého), přesahuje částečně do ontologie.